

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ

ДРОГОБИЦЬКА ОКСАНА

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ
«ЕТНОГРАФІЯ»

(для підготовки фахівців напряму
6.020303 «Філологія» (польська мова і література),
(російська мова і література))

Івано-Франківськ
2014

УДК 39

ББК 63.5

Дрогобицька О. Самостійна робота студентів з дисципліни «Етнографія» (для підготовки фахівців напряму 6.020303 «Філологія» (польська мова і література), (російська мова і література)). – Івано-Франківськ, 2014. – 80 с.

Рецензенти:

Винник Н.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії, політології та юридичної логіки Львівського державного університету внутрішніх справ;

Паньків М.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин
Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
протокол № 2 від 23 вересня 2014 р.*

© О.Дрогобицька, 2014
© Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	6
ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	8
ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ.....	33
ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ.....	34
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	36
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ 3 КУРСУ «ЕТНОГРАФІЯ».....	43
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	47
ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ.....	75

ВСТУП

Курс «Етнографія» покликаний ознайомити студентів-філологів із сучасними теоріями походження українського етносу, розширити їхні знання про побут, традиційні заняття, особливості національного характеру і ментальності українців.

В умовах глобалізаційних процесів і, як наслідок, масового засилля елементів західної культури, вивчення української етнографії дозволить не тільки зайвий раз звернути увагу на проблему збереженості власної ідентичності, а й сприятиме вихованню у студентів почуттів патріотизму і любові до рідного краю, його культурної спадщини.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати

- предмет, завдання і джерела курсу, понятійний апарат української етнографії;
- етапи становлення етнографії як самостійної галузі знань;
- базові методи етнологічних досліджень;
- особливості етнографічного районування України;
- основні проблеми етнодемографічного розвитку від найдавніших часів до початку ХХІ ст.;
- сучасний стан розробки етнічної історії України та основні підходи до її вивчення;
- специфіку етнонаціональної структури населення України;
- особливості матеріальної (традиційне народне будівництво, одяг, транспортні засоби, харчування) і духовної культури (громадський побут, родинні і календарні звичаї, обряди, вірування, народні знання) українців.

ВМІТИ

- застосовувати здобуті знання на практиці у подальшому навчально-виховному процесі;
- володіти методологією етнологічних досліджень;
- збирати польові матеріали;
- здійснювати порівняння побуту українців з представниками інших етносів;
- картографувати різні явища матеріальної і духовної культури етносу;
- робити відповідні узагальнення і висновки на основі вивчення тих чи інших етнічних явищ і процесів.

Програма курсу «Етнографія» передбачає проведення лекційних і семінарських занять. Окремий блок питань, необхідних для засвоєння студентами, виноситься на самостійне опрацювання. Основними формами контролю самостійної роботи є: письмові та усні опитування студентів, проведення контрольних робіт, написання рефератів.

Курс побудований як інтегрований, на основі використання знань з історії України, усної народної творчості, психології, культурології та низки інших дисциплін.

Самостійна робота студента (СРС) – невід'ємна частина навчальної роботи студента з вивчення дисциплін і курсів, встановлених затвердженим навчальним планом. Вона є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять.

Мета виконання самостійної роботи з дисципліни «Етнографія»: організація пізнавальної діяльності студентів, спрямованої на розширення, удосконалення і закріплення знань, отриманих під час аудиторних занять. У ході самостійної роботи студенти повинні навчитись здійснювати етнологічні дослідження та ознайомитись із найновішими досягненнями вітчизняної етнографії.

Вивчаючи теми, які виносяться на самостійну роботу, студенти мають давати аналіз:

- концепціям походження українців;
- етнічним процесам у Давньоруській державі;
- етнічним процесам на території сучасної України в XIV – XIX ст.;
- етапам формування етнічної території України в XIV – XIX ст.;
- етнодемографічним процесам XX ст.;
- етнорелігієгенезу українців;
- антропологічним особливостям українців;
- діалектам української мови;
- декоративно-прикладному мистецтву українців;
- народним знанням українців;
- системі традиційного транспорту і шляхів сполучення;
- господарським заняттям українців;
- усній народній творчості.

Види самостійної роботи, які практикуються при вивченні дисципліни «Етнографія»:

- самостійне опрацювання теоретичного матеріалу за літературою, яку пропонує викладач;
- підготовка до практичних занять і виконання позааудиторних завдань;
- пошук наукової літератури за певною темою (укладання бібліографії);
- використання комп'ютерної техніки для пошуку нової інформації щодо проблем української етнології;
- написання реферату;
- складання таблиць.

Контроль самостійної роботи і оцінка її результатів організовується як єдність двох форм:

самоконтроль і самооцінка студента;
контроль і оцінка з боку викладачів.

Основними формами контролю самостійної роботи є: письмові та усні опитування студентів, проведення контрольних робіт, написання рефератів, підготовка презентацій.

Оцінки (бали), одержані студентами за виконання різних видів самостійної роботи, виставляються викладачем у журнал обліку поточної успішності студентів.

Поточні консультації студентів з питань виконання СРС, а також підведення підсумків з деяких видів виконаних робіт, здійснюються під час щотижневих планових занять з індивідуально-консультативної роботи.

СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

*(Розподіл годин самостійної роботи з курсу «Етнографія»
для студентів денної форми навчання)*

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія етнографічних досліджень в Україні (XIX – початок XXI ст.)	6
2	Давня етнічна історія України	6
3	Етнічні процеси в Давньоруській державі	6
4	Етнічні процеси в XIV – XX ст.	6
5	Формування етнічної території України в XV – XX ст.	6
6	Етнодемографічні процеси на території України у XX ст.	6
7	Етнорелігієгенез	6
8	Антропологічні риси українців	6
9	Діалекти української мови	12

10	Транспорт і шляхи сполучення	6
11	Господарські заняття українців	6
	Разом	72

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1.

ІСТОРІЯ ЕТНОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧАТОК XXI СТ.)

(6 год.)

1. Діяльність Південно-західного відділу Російського географічного товариства.
2. Етнографічна комісія та праці НТШ.
3. Етнологічна діяльність ВУАН.
4. Розвиток української етнології в еміграції.
5. Українська радянська етнографічна наука.
6. Розвиток української етнології в кінці XX – на початку XXI ст.

Студентам слід звернути увагу на рубіжні етапи розвитку української етнографії у XIX – на початку XXI ст. Також потрібно з'ясувати які основні центри вивчення етнографії українців функціонують на сучасному етапі, вміти назвати найважливіші періодичні видання народознавчого характеру.

Питання для самоконтролю:

1. Хто з видатних постатей української культури брав участь у діяльності Південно-західного відділу Російського географічного товариства?
2. Який внесок у розвиток української етнографії здійснив І.Франко?
3. Назвіть діаспорних дослідників, які вивчали етнопсихологічні особливості українців.

Література:

Гонтар Т. З історії Наукового товариства імені Т.Шевченка // Записки НТШ. Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 417–427.

Дмитренко М. Видатний український народознавець Микола Сумцов // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 3. – С. 3–14.

Наулко В., Руденко Н. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф.Вовка // Пам'ять століть. – 2000. – №2. – С. 111 – 115.

Одарченко П. Національне відродження України і розвиток фольклористики та етнографії в ХІХ та на початку ХХ ст. // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 4. – С. 44 – 49.

Парахіна М. Діяльність народознавчих осередків в Україні у 20–30-х роках ХХ ст. // Історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 65–71.

Парахіна М. Внесок наукових товариств при ВУАН у розвиток етнологічних досліджень у 20-ті– на початку 30-х рр. ХХ ст. // УІЖ. – 2002. – № 6. – С. 32–40.

Петров В. Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористці ХІХ – ХХ століття // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 4. – С. 70 – 74.

Рубан О. Етнографічна комісія Академії наук України // Народна творчість та етнографія. – 1999. – №4. – С. 126 – 132.

Сапеляк О. Етнографічні студії в науковому товаристві ім.Т.Шевченка (1898 – 1939 рр.). – Львів, 2000. – 205 с.

Скрипник Г. Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України – 85 років // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5. – С. 4 – 13.

Тема 2. ДАВНЯ ЕТНІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (6 год.)

1. Передетнічні процеси в добу неоліту.
2. Трипільська протоцивілізація.
3. Проблема індоєвропейців: суть, гіпотези та реалії.
4. Етнічні процеси на території України в I тис. до н.е. – III ст. н.е.
5. Основні етапи слов'яногенезу.

Проблема розвитку етнічних процесів на території України у неолітично-енеолітичний період є дискусійною, а тому вимагає особливо ретельного вивчення. Студентам слід пригадати риси «неолітичної революції», а також з'ясувати роль трипільців в процесі етногенезу українців.

Однією із найбільш складних у вітчизняній етнології є індоєвропейська проблема, а саме проблема прабатьківщини індоєвропейців. Аналізуючи третє питання, студентам необхідно опиратися на лінгвістичні джерела, археологічні, антропологічні дані.

Вивчення четвертого питання передбачає аналіз ролі киммерійців, скіфів та сарматів в україногенезі. Досліджуючи основні етапи слов'яногенезу потрібно звернути увагу на писемні джерела та етимологію слова «слов'яни», показати процес розселення слов'янських племен на території України.

Терміни і поняття: неоліт, енеоліт, неолітична революція, етногенез, слов'яногенез, етнічні процеси, етнос, суперетнос.

Питання для самоконтролю:

1. Чи можна вважати українців прямими нащадками трипільців?

2. Які елементи скіфської культури ми маємо можливість спостерігати на сучасному етапі історичного розвитку?

Література:

Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Махновця; відп. ред. О.В.Мишанич. – К., 1989. – 591 с.

Балушок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнотермія. – Біла Церква, 2008. – 304 с.

Баран В. Давні слов'яни. – К., 1998. – 336 с.

Відейко М. Етнічні аспекти феномена спільноти Трипілья-Кукутени. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuiv.-gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtdza/2007_7

Давня історія України: В 3 томах. – К.: Інститут археології НАН України, 2000. – 695 с.

Давня історія України: Навч. посібник: У 2 кн. / Толочко П., Козак Д., Крижицький С. та ін. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 1. – 240 с.

Етногенез та етнічна історія українських Карпат: У 4 т. – Львів, 1999. – Т.1. – 607 с.

Залізняк Л. Від склавинів до української нації. – К., 2004. – 256 с.

Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України. – К.: Абрис, 1994. – 256 с.

Залізняк Л. Походження українського народу. – К., 1996. – 79 с.

Канигін Ю. Шлях аріїв. Україна в духовній історії людства: Роман-есе. – К., 1997. – 325 с.

Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть // Українознавство. – 2010. – № 1. – С. 68 – 72.

Новітні міфи та фальшивки про походження українців. Збірник статей: Популярне видання. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.

Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції. – Львів, 2006. – 248 с.

Петров В. Походження українського народу. – К., 1992. – 248 с.

Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). – К.: Знання, 1998. – 251 с.

Стрижак О. Етнонімія Геродотової Скіфії. – К., 1988. – 224 с.

Теми рефератів:

«Індоєвропейська проблема: міфи і теорії».

«Трипільська концепція походження українців».

Тема 3 ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ У ДАВНЬОРУСЬКІЙ ДЕРЖАВІ (6 год.)

1. Концепції походження Русі та її назви.
2. Етнічний розвиток Давньоруської держави в IX – XIII ст.
3. Консолідаційні процеси в межах слов'янських етнічних спільнот за умов руської державності.
4. Побут населення Київської Русі:
  - а) матеріальна культура;
  - б) духовна культура.

Питання етнокультурного та етнополітичного розвитку Давньоруської держави є одним із найбільш суперечливих в історичній науці, оскільки воно має велике національно-політичне значення і пов'язане із проблемою історичної спадщини Київської Русі. Студенти повинні з'ясувати особливості етнічного розвитку Київської Русі в IX – XIII ст., проаналізувати такі концепції походження Русі: «норманську», «північноруську», «хозарську», «автохтонну».

Також слід звернути увагу на побут різних верств населення Київської Русі, його матеріальну і духовну культуру.

Терміни і поняття: етнічна консолідація, диференціація, дисперсія, конвергенція.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягає суть теорії про «давньоруську народність»?
2. Чи має наукове підґрунтя так звана «теорія пустелі» Середнього Подніпров'я російського історика М.Погодіна?

Література:

- Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Махновця; відп.ред. О.В.Мишанич. – К., 1989. – 591 с.
- Балушок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія. – Біла Церква, 2008. – 304 с.
- Брайчевський М. Вступ до історичної науки. – К., 1995. – 168 с.
- Давня історія України: Навч. посібник: У 2 кн. / Толочко П., Козак Д., Крижицький С. та ін. – К.: Либідь, 1995. – Кн. 2. – 224 с.
- Котляр М. Утворення Давньоруської держави. – К., 1993. – 44 с.
- Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.
- Моця О. Київська Русь: результати і перспективи досліджень // УІЖ. – 1996. – № 4. – С. 47 – 48.
- Наливайко С. Етнічна історія Давньої України. – К., 2007. – 630 с.
- Пріцак О. Походження Русі. – К., 1997. – Т.1. – 1074 с.; Т.2. – 1304 с.
- Ричка В. Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації // УІЖ. – 2001. – № 2. – С. 23 – 33.

Толочко О. «Русь» очима «України»: в пошуках самоідентифікації та континуїтету // Сучасність. – 1994. – №1. – С. 111 – 117.

Толочко О., Толочко П. Київська Русь. – К., 1998. – 352 с.
Фаминцын А. Скоморохи на Русі. – С-Пб.: Алетейя, 1995. – 535 с.

Шип Н. Дискусія про термін «Русь» // УІЖ. – 2002. – № 6. – С. 92 – 107.

Юсова Н. Генеза концепту «давньоруська народність» у радянській історичній науці // УІЖ. – 2001. – № 6. – С. 65 – 85.

Юсова Н. «Давньоруська народність»: неоднозначність термінологічного трактування // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006-2007. – Вип. 15. – С. 62 – 72.

Тема реферату:

«Проблема давньоруської народності у світлі сучасних історичних досліджень».

Тема 4.

ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ В XIV – XIX ст.

(6 год.)

1. Польські загарбання Галицько-Волинського князівства у XIV ст. Етнічні процеси на західноукраїнських землях у складі Польського королівства.
2. Соціально-політичне становище українських земель у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Етнокультурне життя народу.
3. Етносоціальний та етнокультурний розвиток України в XVI – першій половині XVII ст.

4. Національно-визвольна війна українського народу та її вплив на етносоціальний розвиток Лівобережжя та Правобережжя у другій половині XVII – XVIII ст.
5. Етнополітичний розвиток у XIX ст.

Варто взяти до уваги складність і суперечливість етнічних процесів вказаного періоду, зокрема те, що прилучення окраїнних українських земель до складу Польського королівства призвело до денаціоналізації української елітної верстви. Інший характер мали етнічні процеси на території українських земель у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського.

Аналізуючи етносоціальний та етнокультурний розвиток України в XVI – першій половині XVII ст. слід звернути увагу на появу нової соціальної і військової верстви суспільства – козацтва. На основі рекомендованих джерельних матеріалів потрібно проаналізувати причини виникнення козацтва та соціально-історичну суть цього явища, етнокультурні риси українців XVI – XVII ст. У четвертому питанні варто звернути увагу на соціальні та національні причини, зміст, цілі і наслідки визвольної війни українського народу середини XVII ст.

Питання для самоконтролю:

1. Якими були причини національно-визвольної війни українського народу середини XVII ст.?
2. Як іноземні автори оцінювали рівень культури і освіченості українців?

Література:

Боплан Г. Опис України / Гійом Левассер де Боплан. Українські козаки та їхні гетьмани; Богдан Хмельницький / П. Меріме / Пер. з фр. Я. Кравця. – Львів: Каменяр, 1990. –

301 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/boplan/bop2.htm>

Галицько-Волинський літопис. – Львів, 1994. – 254 с.

Літопис Самовидця. – К., 1976. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/samovyd/sam.htm>

Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litolopys.org.ua/grab/hrab.htm>

Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. – Львів, 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/dynasty/dyn.htm>.

Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.

Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. – К.: Генеза, 1997. – 380 с. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko>.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – Вид. 4-те. – К.: Критика, 2009. – 581 с.

Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. – К., 2006. – Т. 1. – 799 с.

Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. // Советская этнография. – 1981. – № 5.

Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/chevalier/shevl.htm>

Тема 5.
ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
В XV – XX ст.
(6 год.)

1. Українська етнічна межа на заході і південному заході.
2. Формування північної та східної межі української території.
3. Українська колонізація Нижнього Подніпров'я і Північного Причорномор'я.
4. Українська державність 1917 – 1920 рр. і українська територія.
5. Українські землі в міжвоєнний період.
6. Українська етнічна територія в другій половині XX ст.

Аналізуючи процес формування української етнічної території, студенти повинні добре володіти історичним матеріалом, знати послідовність виникнення нових міст і поселень, великих індустріальних центрів, вміти показати етнічні землі на карті. Слід звернути увагу на лінгвістичні дані, матеріали переписів населення (загальний перепис населення Російської імперії 1897 р., польські переписи 1921 р. та 1931 р. тощо).

Питання для самоконтролю:

1. Які внутрішні та міжнародні фактори XVII – XVIII ст. стимулювали заселення Півдня України?
2. Які українські етнічні землі перебувають зараз у складі інших держав?

Індивідуальне завдання: позначити на контурній карті українські етнічні землі.

Література:

Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 471 с.

Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. – К., 1994. – 168 с.

Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історія та проблеми формування // УІЖ. – 1992. – № 1. – С. 56 – 77. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>

Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. – К.: Ін-т історії АН УРСР, 1991. – 34 с.

Боєчко В., Чабан А. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва // УІЖ. – 1999. – №2. – С. 48 – 63. Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>

Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. // Советская этнография. – 1981. – № 5.

Дністрянський М. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій. – Львів: Світ, 1992. – 144 с.

Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 310 с.

Дністрянський М. Кордони України. – Львів, 1992. – 144 с.

Заставний Ф. Українські етнічні землі. – Львів, 1993. – 175 с.

Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К.: Інститут української археографії АН України, 1994. – 400 с.

Павлюк С. Етногенеза українців: Спроба теоретичної конструкції. – Львів, 2006. – 248 с.

Тема 5.
ЕТНОДЕМОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРИТОРІЇ
УКРАЇНИ У ХХ ст.
(6 год.)

1. Перша світова війна та її вплив на населення України.
2. Етнодемографічні процеси у міжвоєнний період. Вплив колективізації та голодомору 1932 – 1933 рр. на народонаселення України.
3. Політика полонізації Західної України та румунізації Північної Буковини.
4. Втрати населення України за роки Другої світової війни.
5. Етнодемографічний розвиток України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Вивчаючи етнодемографічні процеси на території України у ХХ ст. варто взяти до уваги той факт, що динаміка чисельності українців, як і населення України загалом, не була стабільною і мала свої особливості у залежності від політичних і економічних обставин. До таких рубіжних періодів відносимо: 1900 – 1914 рр., 1914 – 1925 рр., 1926 – 1939 рр., 1939 – 1945 рр., 1946 – 1959 рр., 1960 – 1989 рр., з 1989 р. до сучасних днів. Відмінними були етнодемографічні процеси на території СРСР і західноукраїнських земель, які перебували у складі Другої Речі Посполитої. Значні втрати населення спричинили голод 1921 – 1922 рр., 1931 – 1932 рр. і 1947 р.

Стосовно західноукраїнських земель у післявоєнний період, то великі людські втрати стали наслідком боротьби радянських спецзагонів із військовими підрозділами ОУН-УПА. Негативні наслідки мала і депортаційна політика щодо осіб, запідозрених у зв'язках із бандерівським підпіллям.

Аналізуючи етнодемографічний розвиток на початку ХХІ ст., слід врахувати загрозливі масштаби сучасної

трудової еміграції, її руйнівний вплив на традиційні родинні цінності і сім'ю.

Терміни і поняття: етнодемографічні процеси, полонізація, русифікація, румунізація, асиміляція.

Питання для самоконтролю:

1. Як впливає сучасна трудова еміграція українців на сім'ю?
2. Які засоби використовувала польська влада для полонізації населення Західної України у міжвоєнний період?

Література:

Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. // Советская этнография. – 1981. – № 5.

Гладун О., Рудницький О. Статистика населення в Україні в 1920 – 1930-ті роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9095/05G1adyn>.

Євтух В., Трощинський В., Галушко К., Чернова К. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник. – К.: Наукова думка, 2004. – 343 с.

Копчак С., Копчак Ю. Динаміка загальної чисельності населення Карпатського регіону // Українознавчі студії. – 2001. – №3. – С. 193 – 216.

Копчак С. Етнічна структура та міграції населення українського Прикарпаття. – Львів, 1996.

Красівський О. Галичина у першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських стосунків. – Львів: Вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.

Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.

Кульчицький С., Максудов С. Втрати населення України від голоду 1933 р. // УІЖ. – 1991. – №2. – С. 3 – 10.

Кульчицький С. Демографічні втрати України в першій половині 20 ст. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с. Режим доступу:

http://www.history.org.ua/?termin=Demografichni_vtraty_v_Ukr

Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії. – К., 2001.

Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1933 – 1934 рр. // УІЖ. – 1991. – № 1.

Макарчук С. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 255 с.

Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. – Львів, 1954. – 183 с.

Скляр В. Етнодемографічні процеси в столиці України (за матеріалами переписів населення 1959, 1989, 2001 рр.) // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 4. – С. 15 – 23.

Тема 6.

ЕТНОРЕЛІГІЄГЕНЕЗ

(6 год.)

1. Етнорелігієгенез та його основні етапи в Україні.
2. Дохристиянські вірування праукраїнців.
3. Християнізація Русі.
4. Проблема двовірства. Прояви двовірства у сучасному побуті українців.
5. Етноконфесійні рухи в XVI – XIX ст.
6. Етноконфесійні процеси в XX – XXI ст.

Вивчення даної теми дозволить студентам краще ознайомитися із релігійними віруваннями на території України від найдавніших часів до сьогодення. Зокрема, студенти повинні знати особливості давніх язичницьких вірувань праукраїнців, умови християнізації Русі та явище двовірства, етноконфесійні рухи в XVI – XIX ст., сучасну етноконфесійну ситуацію в Україні.

Особливий інтерес становить питання про прояви двовірства у сучасному побуті. Студенти на прикладі власного регіону проживання та рекомендованої літератури повинні вміти виокремити залишки дохристиянських вірувань у весільній, похоронно-поминальній обрядовості, звичаях, пов'язаних із народженням дитини і її хрещенням. Чимало елементів язичницьких вірувань зустрічаємо і в календарній обрядовості, що також становить окремий предмет наукового дослідження.

Терміни і поняття: етнорелігієгенез, християнізація, двовірство, синкретизм, етноконфесійні рухи і процеси, неоязичництво, нативізм, РУН віра.

Питання для самоконтролю:

1. Які елементи язичницького світогляду зберігаються у сучасній календарній і родинній обрядовості?

Література:

Боровський Я. Світогляд давніх киян. – К.: Наукова думка, 1992. – 176 с.

Брайчевский М. Утверждение христианства на Руси. – К., 1989. – 295 с.

Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – 414 с.

Гнатюк В. Останки передхристиянського релігійного світогляду наших предків // Українці: народні вірування,

- повір'я, демонологія. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1991. – С. 383 – 406.
- Здіорук С. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. – К., 1993. – 60 с.
- Здіорук С. Специфіка взаємовпливу етнічного і релігійного (на матеріалах України). Автореф. дис. на здобуття вчен. ступ. канд. філософ. наук. – К., ІФ НАНУ, 1992. – 21 с.
- Історія релігії в Україні: Навчальний посібник / За ред. А.Колодного, П.Яроцького. – К.: Знання, 1999. – 735 с.
- Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: Обереги, 1992. – 424 с.
- Колодний А. Рідна Українська Національна Віра. – К.: Світ знань, 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kolodnyj2009.wordpress.com/2009/03/16/run_vira/
- Кулагіна Г. Синкретичний характер побутової релігійності православних українців // Українське релігієзнавство. – 1999. – № 11. – С. 34 – 43.
- Липинський В. Релігія і церква в історії України. – К., 1995. – 158 с.
- Лисенко С. Учитель Силенко. Його родовід, життя і віра в Дажбога. – К.: Обереги, 1996. – 543 с.
- Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. – К.: Глобус, 1996. – 224 с.
- Народні повір'я / Упоряд. М. Дмитренко. – К.: Редакція часопису «Народознавство», 2000. – 132 с.
- Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу / Ескіз української міфології. – К.: Обереги, 1993. – 88 с.
- Огієнко І. Дохристиянські вірування стародавніх слов'ян. – Вінніпег, 1965. – 424 с.
- Попович М. Мироззрение древних словян. – К.: Наукова думка, 1985. – 165 с.
- Релігія в духовному житті українського народу. – К.: Наукова думка, 1994. – 201 с.

Филипович Л. Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. – К.: Світ знань, 2000. – 333 с.

Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України: Політологічний аналіз. – К.: Криниця, 1999. – 323 с.

Теми рефератів:

«Сучасна етноконфесійна ситуація в Україні».

«Неоязичництво в Україні».

«Історія виникнення, віровчення та обряди РУН віри».

«Становище традиційних християнських церков в Україні».

Тема 8. АНТРОПОЛОГІЧНІ РИСИ УКРАЇНЦІВ (6 год.)

1. Визначні українські антропологи (П.Чубинський, Ф.Вовк, Р.Єндик, В.Дяченко, С.Сегеда та інші).
2. Характерні риси українського антропологічного типу.
3. Основні антропологічні області України.
4. Популяційно-генетична класифікація українського народу.

Вивчення антропологічних рис українців дозволить простежити процес формування українського етносу, іноетнічні впливи на нього. Студенти повинні вміти чітко окреслювати предметне поле антропології, знати провідних антропологів, серед яких Ф.Вовк, Р.Єндик, В.Дяченко, С.Сегеда.

Також необхідно знати основні риси українського антропологічного типу та антропологічні області України (центральноукраїнську з волинським і поліським варіантами; карпатську, нижньодніпровсько-прутську, валдайську, або деснянську, ільменсько-дніпровську).

Популяційно-генетична класифікація українців

передбачає аналіз дерматогліфічних, гематологічних, одонтологічних та інших ознак.

У результаті вивчення цієї теми студенти повинні навчитися самостійно порівнювати антропологічні риси українського та інших народів. Доцільно ознайомитися із працями та науковими здобутками відомих етнографів і антропологів – П.Чубинського, Ф.Вовка, І.Коперницького, Р.Єндика, В.Дяченка, С.Сегеди і на їхній основі виокремити головні здобутки української антропології.

Терміни і поняття: артефакт, краніологія, морфологія, одонтологія, остеологія, гематологія, дерматогліфіка, ендокран, брахікефалія, доліхокефалія.

Питання для самоконтролю:

1. Який внесок у розвиток вітчизняної антропології здійснив Ф.Вовк?
2. До якого антропологічного типу відносяться українці?

Література:

- Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>
- Дяченко В. Антропологічний склад українського народу. – К., 1965. – 129 с.
- Дяченко В. Антропологічна характеристика // Бойківщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1983. – С. 37 – 38.
- Дяченко В. Антропологічна характеристика // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. – К.: Наукова думка, 1987. – С. 41 – 45.
- Дяченко В., Сегеда С. Антропологічна характеристика населення // Поділля. – К.: Вид-во незалежного культурного центру «Доля», 1994. – С. 69 – 74.

- Дяченко В. Не тільки чорні брови, карії очі (антропологічні типи на етнічній території українського народу) // Віче. – 1992. – №4. – С. 122.
- Наулко В., Руденко Н. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф.Вовка // Пам'ять століть. – 2000. – № 2. – С. 111 – 115.
- Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1995. – 208 с.
- Сегеда С. Антропологічний склад українського народу: Етногенетичний аспект. – К., 2001. – 256 с.
- Сегеда С. Антропологічний склад українського народу (спроба комплексного аналізу) // Народознавчі зошити. – 1998. – Вип. 2. – С. 113 – 128.
- Сегеда С. Василь Дяченко в історії української антропології // Університет. – 2010. – № 1. – С. 79 – 85. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/univer/2010_1/79-85.pdf
- Франко О. Федір Вовк – вчений і громадський діяч. – К., 2000. – 378 с.
- Шевчук С. Хведір Вовк і Волинь // Берегиня. – 2002. – № 4. – С. 58 – 62.

Теми рефератів:

- «Антропологічне вивчення українців у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.».
- «Федір Вовк (1847 – 1918) – видатний український антрополог».

Тема 9.
ДІАЛЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(12 год.)

1. Говірки, говори та наріччя.
2. Говори північного наріччя.
3. Говори південно-західного наріччя.
4. Говори південно-східного наріччя.

Вивчаючи діалекти української мови, слід взяти до уваги, що до складу північного наріччя входять такі говори: західнополіський, середньополіський і східнополіський; до південно-західного – волинський, наддністрянський, надсянський, бойківський, закарпатський, лемківський, гуцульський, буковинський, покутський і подільський; до південно-східного – середньо наддніпрянський, слобожанський і степовий.

Студент повинен вміти вирізняти найголовніші ознаки північноукраїнських, південно-західних та південно-східних діалектів.

Терміни і поняття: діалектологія, літературна мова, наріччя, діалект, говірка, соціальний (професійний діалект), жаргон.

Питання для самоконтролю:

1. Які відомі Вам художні твори, написані на гуцульському діалекті?
2. Коли розпочалося формування української літературної мови?

Індивідуальне завдання: складіть список художньої літератури (чи художніх фільмів), де найповніше відображені діалекти населення Прикарпаття.

Література:

- Ашиток Н. Праслов'янська і давньоруська лексика в українських лемківських говорах (на матеріалі прізвищ лемків XVIII ст.) // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип.50. – С. 86 – 90.
- Бевзенко С. Українська діалектологія. – К., 1980.
- Бичко З. Наддніпрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно-західного наріччя української мови. – Львів, 1992.
- Гуцульська говірка як засіб самоідентифікації акторів гуцульського театру Гната Хоткевича. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.ualogos.kiev.ua/toprint.html?id=270
- Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнологічні дослідження / Відпов.ред. Я.Закревська. – Львів, 2000. – 368 с.
- Дзендзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи). – Ужгород, 1966. – 98 с.
- Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966. – 303 с.
- Закревська Я. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови // Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / Ін-т сусп. наук АН України. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 6 – 15.
- Кобилянський Б. Діалект і літературна мова. – К.: Радянська школа, 1960. – 276 с.
- Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
- Матвіяс І. Українська мова і її говори. – К., 1990. – 169 с.

Тема 10.
ТРАНСПОРТ І ШЛЯХИ СПОЛУЧЕННЯ
(6 год.)

1. Водний транспорт.
2. Сухопутний транспорт і тяглова сила.
3. Основні шляхи сполучення.

Вивчаючи проблему давнього транспорту і шляхів сполучення українців, слід взяти до уваги таку класифікацію: водний транспорт (пліт, мало- і крупно габаритні судна, пароплав) та сухопутний транспорт (в'ючно-верховий, полозний і колісний). Стосовно тягової сили, то вона могла різнитися у залежності від регіону. Цікавим є використання коня у весільній обрядовості населення Гуцульщини, що підтверджує його важливе місце у господарстві селянина.

Терміни і поняття: волокуша, корчага, «драбинястий віз», «паровиця».

Питання для самоконтролю:

1. Який вид транспорту українців здавна використовувався у поховальній обрядовості?
2. Коли введено в експлуатацію перший пароплав?

Література:

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>

Глушко М. Без вола подвір'я голе // Берегиня. – 1992. – № 1. – С. 63 – 68.

Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – К., 1993. – 228 с.

Глушко М. Зимовий виїзний транспорт українського селянства // Народознавчі зошити. – 1997. – № 5. – С. 183 – 291.

Глушко М. Релікти водного транспорту поліщуків Київщини // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. 230. – С. 190 – 199.

Глушко М. Системи запрягу коня у транспортні засоби українського селянства XVI – XX ст.: проблеми походження // Народознавчі зошити. – 1998. – С. 359 – 373.

Гошко Ю. Промисли і торгівля в Українських Карпатах XV – XIX ст. – К., 1991.

Етнографія України: Навчальний посібник / С.Макарчук, Ю.Гошко, Р.Кирчів та ін.; за ред. С. Макарчука. – Львів: Світ, 1994. – 520 с.

Тема 11.

ГОСПОДАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ УКРАЇНЦІВ (6 год.)

1. Розвиток землеробства на території сучасної України: рільництво, городництво, садівництво.
2. Традиційне тваринництво.
3. Допоміжні господарські заняття.
4. Народний господарський календар українців.

Студентам насамперед рекомендується звернути увагу на історію землеробської культури українців, окреслити основні типи/форми господарювання, системи використання та обробітку ґрунту, дати етнографічну характеристику хліборобства у регіональному зрізі. Варто згадати базові господарські та агротехнічні прийоми у рільництві, городництві та садівництві, орні (рало, соха, плуг) та ручні (мотика, заступ) знаряддя праці, знаряддя для збирання врожаю і первинної переробки харчових продуктів.

Аналізуючи тваринництво, потрібно з'ясувати локальні особливості цієї галузі господарства на території України, охарактеризувати сутність відгінного скотарства і специфіку пасушої культури.

При розгляді третього питання доцільно виокремити допоміжні господарські заняття українців, серед яких чільне місце займає пасічництво.

У четвертому питанні необхідно звернути увагу суть народного господарського календаря українців і найважливіших свят, прив'язаних до господарських занять.

Терміни і поняття: мотичне землеробство, вирубно-вогнева і перелогова система землеробства, двопільна і трипільна системи землеробства, пасуша культура, відгінне скотарство, «ватаг», «реваш».

Питання до самоконтролю:

1. Хто є автором першого підручника із пасічництва?
2. Які локальні особливості розвитку землеробства на Прикарпатті?

Література:

Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>

Горбаненко С. Землеробство слов'ян останньої чверті I тис. н.е. // Археологія. – 2006. – № 3. – С. 60 – 65.

Горленко В., Бойко І., Куницький О. Народна землеробська техніка українців (Історико-етнографічна монографія). – К., 1971.

Мандибура М. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX – 30-х років XX ст. (Історико-етнографічний нарис). – К., 1978.

Мовна У. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина XIX – початок XX століття). – Львів, 2006. – 208 с.

Павлюк С. Генезис знарядь обробітку ґрунту українських Карпат // Народна творчість та етнографія. – 1985. – № 2. – С. 44 – 48.

Павлюк С. Золотий плужок оре: хліборобські традиції у Карпатах // Жовтень. – 1983. – № 4. – С. 96 – 99.

Павлюк С. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект. – К., 1991.

Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: Історико-етнологічне дослідження. – Ужгород, 1994. – 560 с.

Теми рефератів:

«Вірування і забобони українців, пов'язані із господарськими заняттями».

«Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)».

ПИТАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Передетнічні процеси в добу неоліту.
2. Трипільська протоцивілізація.
3. Проблема індоєвропейців: суть, основні версії, гіпотези.
4. Етнічні процеси на території України в I тис. до н.е. – III ст. н.е.
5. Велике переселення народів IV – V ст.
6. Слов'яногенез: етапи та теорії.
7. Слов'янські племена на території України в VI – VIII ст.
8. Етнічний розвиток Києворуської держави в IX – XIII ст.
9. Походження етноніму «Русь».
10. Походження назви «Україна».
11. Проблема давньоруської народності.
12. Концепції походження українського етносу.
13. Етапи та початки формування українського етносу.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Етнографічні дані у «Слові о полку Ігоревім».
2. Етнографічні дані у «Повісті минулих літ».
3. Індоевропейська проблема: міфи і теорії.
4. Трипільська концепція походження українців.
5. Проблема давньоруської народності у світлі сучасних історичних досліджень.
6. Сучасна етноконфесійна ситуація в Україні.
7. Неоязичництво в Україні.
8. Історія виникнення, віровчення та обряди РУН віри.
9. Становище традиційних християнських церков в Україні.
10. Антропологічне вивчення українців у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.
11. Федір Вовк (1847 – 1918) – видатний український антрополог.
12. Звичаї і обряди, пов'язані із народженням дитини (на прикладі власного регіону).
13. Родинні звичаї і обряди у праці П.Шекерика-Дониковаго «Рік у віруваннях гуцулів».
14. Вплив глобалізаційних процесів на трансформацію весільної обрядовості.
15. Етнографічне районування Прикарпаття у працях сучасних дослідників.
16. Вірування і забобони українців, пов'язані із господарськими заняттями.
17. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.).

Написання реферату, який є різновидом самостійної роботи студента, передбачає розвиток навичок самостійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу. Реферат повинен містити усі необхідні структурні складові: вступ із коротким

викладом джерел та історіографії проблеми, стану її наукової розробки, об'єкту і предмету дослідження, мети і завдань, які ставить перед собою автор; основну частину (виклад та аналіз теоретичного матеріалу із теми дослідження); висновки; список використаних джерел та літератури (не менше 10 позицій).

Технічні вимоги до реферату: шрифт Times New Roman 14, інтервал 1,5, обсяг – 15 сторінок. Бібліографія подається наприкінці реферату в алфавітному порядку під заголовком: «Джерела та література». Посилання у тексті зазначаються в квадратних дужках, перша цифра – порядок джерела посилання в списку «Джерел та літератури», друга цифра – номер сторінки (зразок: [12, с. 35]).

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Автором «автохтонної» концепції походження Русі є:

- А) М.Грушевський;
- Б) П.Толочко;
- В) В.Хвойка;
- Г) М.Погодін.

1. Перша згадка назви «Україна» зафіксована у:

- А) 1189 р.;
- Б) 1187р.;
- В) 1221р.;
- Г) 1648 р.

2. Назва «Россія» почала утверджуватися після наказу Петра I у:

- А) 1709 р.;
- Б) 1713 р.;
- В) 1721 р.;
- Г) 1708 р.

3. Автором праці «Звичайна схема «русскої» історії...» є:

- А) М.Грушевський;
- Б) П.Толочко;
- В) О.Пріцак;
- Г) М.Погодін.

5. Галичину було остаточно приєднано до Польського королівства у:

- А) 1569 р.;
- Б) 1529 р.;
- В) 1449 р.;
- Г) 1387.

6. Кримське ханство було утворене у:

- А) 1223 р.;
- Б) 1362 р.;
- В) 1449 р.;
- Г) 1556 р..

7. Які українські землі ввійшли до складу Московського князівства наприкінці XV ст.:

- А) Київщина і Переяславщина;
- Б) Галичина і Волинь;
- В) Чернігово-Сіверщина;
- Г) Поділля та Буковина.

8. Українська державність створена у ході Національно-визвольної війни Б.Хмельницького мала форму:

- А) ранньофеодальної монархії;
- Б) козацької республіки;
- В) буржуазної республіки;
- Г) абсолютистської монархії.

9. Які відомості про Україну залишив Еріх Лясота:

- А) спогади про Запорозьку Січ;
- Б) цінні відомості про Київ та природні багатства Київщини;
- В) опис подорожі 1421 р., коли він побував у Судовій Вишні, Львові, Белзі, Луцьку, Кам'янці-Подільському, Крем'янці;
- Г) відомості про чорноморські степи, Крим і Кубань.

10. Які три народи, що заселяють Україну, за Г.-Л. де Бопланом є головними:

- А) поляки, українці, євреї;
- Б) українці, поляки, татари;
- В) українці, московити, поляки;
- Г) московити, поляки, євреї.

11. Як називалася праця Г.-Л. де Боплана, в якій він описував Україну:

- А) «Записки»;
- Б) «Літопис Малоросії, або історія козаків-запорожців та козаків України, або Малоросії»;
- В) «Щоденник»;
- Г) «Опис України».

12. Рік видання Праці «Обичаї, повір'я, кухня и напитки малороссиян» М.Маркевича:

- А) 1860 р.;
- Б) 1862 р.;
- В) 1858 р.;
- Г) 1854 р.

13. Поява твору «Енеїда» І.Котляревського датується:

- А) 1788 р.;
- Б) 1798 р.;
- В) 1791 р.;
- Г) 1779 р.

14. В історико-регіональному аспекті національне відродження започатковано у:

- А) Слобожанщині;
- Б) м.Києві;
- В) Галичині;
- Г) Санкт-Петербурзі.

15. Територія, відома у середньовіччі як «Дике поле» охоплює сучасні:

- А) Запорізьку, Херсонську, Миколаївську, Одеську та південні райони Донецької і Луганської областей;
- Б) Харківську область, південно-східні райони Сумщини, північні райони Донецької та Луганської областей;
- В) Більшу частину Київської, Черкаської, південну частину Чернігівської та Полтавської областей;
- Г) Кримський півострів.

16. Найбільш висунутий на захід історичний край української землі це – :

- А) Гуцульщина;
- Б) Бойківщина;
- В) Лемківщина;
- Г) Холмщина.

17. До якого етнографічного регіону входить Волинь:

- А) Центрально-східний регіон;
- Б) Південно-західний регіон;
- В) Північний регіон;
- Г) Південна Україна.

18. Південно-східна частина Лемківщини (Пряшівщина) на сьогодні входить до складу:

- А) Польщі;
- Б) Румунії;
- В) Словаччини;
- Г) Білорусії.

19. Більша частина Київської, Черкаської, південна частина Чернігівської та Полтавської областей згідно етнографічного районування належать до:

- А) Слобожанщини;
- Б) Середнього Подніпров'я;
- В) Полісся;
- Г) Волині.

20. Період інтенсивного заселення Слобожанщини припадає на:

- А) IX – XI ст.;
- Б) XVII – XVIII ст.;
- В) XV – XVI ст.;
- Г) XIX – XX ст.

21. Назва «Полісся» вперше згадується у:

А) 1274 р.;

Б) 1648 р.;

В) 1187;

Г) 1189.

22. Назва «гуцул» вперше згадується у:

А) 1648 р.;

Б) 1754 р.;

В) 638;

Г) 1189.

23. Автором праці «Етнографічна експедиція на Бойківщину»

є:

А) В.Гнатюк;

Б) І.Вагилевич;

В) Я.Головацький;

Г) І.Франко.

24. У творі «Захар Беркут» І.Франко описує територію:

А) Гуцульщини;

Б) Бойківщини;

В) Лемківщини;

Г) Холмщини.

25. Поняття Зелений Клин включає:

- А) Приморський і Хабаровський край, Сахалінська і Амурська області;
- Б) Курська, Белгородська, Воронежська області;
- В) Краснодарський і Ставропольський край;
- Г) Північний Кавказ.

26. Поняття Малиновий Клин включає:

- А) Приморський і Хабаровський край, Сахалінська і Амурська області;
- Б) Курська, Белгородська, Воронежська області;
- В) Краснодарський і Ставропольський край;
- Г) Північний Кавказ.

27. До складу північного наріччя входять такі говори:

- А) західнополіський, середньополіський і східнополіський;
- Б) волинський, наддністрянський, надсянський, бойківський, закарпатський;
- В) лемківський, гуцульський, буковинський, покутський і подільський;
- Г) середньонаддніпрянський, слобожанський і степовий.

28. До складу південно-західного наріччя входять такі говори:

- А) західнополіський, середньополіський і східнополіський;
- Б) волинський, наддністрянський, надсянський, бойківський, закарпатський, лемківський, гуцульський, буковинський, покутський і подільський;
- В) середньонаддніпрянський, слобожанський і степовий;
- Г) середньо наддніпрянський і слобожанський.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ «Етнографія»

1. Становлення української етнології як самостійної галузі знань.
2. Поліваріантність назви курсу: етнологія України, українська етнографія, народознавство, українознавство.
3. Предмет і об'єкт української етнології.
4. Методи української етнології.
5. Джерела вивчення етнології України.
6. Передетнічні процеси в добу неоліту.
7. Трипільська протоцивілізація.
8. Проблема індоєвропейців: суть, основні версії, гіпотези.
9. Етнічні процеси на території України в I тис. до н.е. – III ст. н.е.
10. Велике переселення народів IV – V ст.
11. Слов'яногенез: етапи та теорії.
12. Слов'янські племена на території України в VI – VIII ст.
13. Етнічний розвиток Києворуської держави в IX – XIII ст.
14. Походження етноніму «Русь».
15. Походження назви «Україна».
16. Проблема давньоруської народності.
17. Концепції походження українського етносу.
18. Етапи та початки формування українського етносу.
19. Етноісторичні процеси у Великому Князівстві Литовському.
20. Конфесійний чинник збереження української етнічності у другій половині XVI – першій половині XVII ст.
21. Українські державотворчі процеси середини XVII ст. та їх вплив на активізацію національної свідомості.
22. Етнічні процеси в другій половині XVII – XIX ст.
23. Етнічні процеси в XX ст.
24. Етнодемографічні процеси за доби незалежності.
25. Національні меншини і етнічні групи України.

26. Етнолінгвістична структура населення України.
27. Етноконфесійна структура населення України.
28. Етнорелігієгенез та його основні етапи в Україні.
29. Дохристиянські вірування праукраїнців.
30. Християнізація Русі.
31. Проблема двовірства. Прояви двовірства
32. Етноконфесійні рухи в XVI – XVII ст.
33. Етноконфесійні процеси в XX – XXI ст.
34. Початки формування етнологічних (етнографічних) знань.
35. Літописи як джерело нагромадження знань про етнічний розвиток України.
36. Розвиток етнологічних (етнографічних) знань у XVI – XVIII ст.
37. Нагромадження етнологічних знань в кінці XVIII – першій половині XIX ст.
38. Діяльність Південно-західного відділу Російського географічного товариства.
39. Етнографічна діяльність та праці НТШ.
40. Етнологічна діяльність ВУАН.
41. Розвиток української етнології в еміграції.
42. Українська радянська етнографічна наука.
43. Розвиток української етнології в кінці XX – на початку XXI ст.
44. Територіальне окреслення української нації на початку XX ст.
45. Українська державність 1917 – 1920 рр. і українська територія.
46. Українські землі в міжвоєнний період.
47. Українська етнічна територія в другій половині XX ст.
48. Закріплення української етнічної території на західному і північному напрямках.
49. Колонізація Слобожанщини в XV – XVIII ст. і формування східної межі української етнічної території.

50. Українська колонізація Нижнього Подніпров'я і Причорномор'я у XVI – XIX ст.
51. Етнічне освоєння українцями Карпатського регіону.
52. Українська діаспора: чисельність та розташування.
53. «Східна» і «Західна» діаспори.
54. Соціальна адаптація та громадсько-політичне життя української діаспори.
55. Збереження і розвиток етнокультурної самобутності українців у діаспорі.
56. Історико-етнографічне районування України: схеми та підходи.
57. Етнографічні групи в Україні.
58. Гуцули: походження назви, етнокультурна специфіка.
59. Бойки: походження назви, етнокультурна специфіка.
60. Лемки: походження назви, етнокультурна специфіка.
61. Поліщуки: походження назви, етнокультурна специфіка.
62. Литвини: походження назви, етнокультурна специфіка.
63. Етнокультурні особливості Покуття.
64. Етнокультурні особливості Опілля.
65. Українська національна свідомість.
66. Менталітет українців.
67. Етнічні стереотипи та етнічні установки українців.
68. Антропологічні риси українців.
69. Характеристика антропологічних областей України.
70. Українська діалектологія: типологія та особливості.
71. Проблема походження і становлення української мови.
72. Характеристика землеробства як основного господарського заняття.
73. Характеристика тваринництва.
74. Допоміжні господарські заняття.
75. Транспорт та шляхи сполучення: характеристика та особливості.
76. Народний господарський календар.
77. Поселення: типи і характеристика.

78. Двір і житло українців.
79. Символіка української хати.
80. Особливості українського одягу.
81. Соціальні характеристики одягу українців.
82. Українська національна кухня.
83. Підсобні промисли і ремесла.
84. Художні ремесла: кераміка, вишивка, ткацтво, килимарство.
85. Звичаєве право.
86. Селянська громада, її функції та організація.
87. Громадське життя та громадські звичаї.
88. Весільні обрядовість.
89. Шлюбно-сімейні відносини.
90. Типи і структура традиційної української сім'ї.
91. Сімейні відносини. Тип авторитету.
92. Функції сім'ї.
93. Родильна обрядовість.
94. Поховально-поминальна обрядовість.
95. Народні знання.
96. Українська народна метеорологія та календар.
97. Календарна обрядовість українців.
98. Усна народна творчість: типологія, структура та характерні риси.
99. Поетичний фольклор.
100. Прозовий фольклор.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники і навчальні посібники

1. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження / М.Глушко. – Львів, 2008. – 288 с.
2. Громов Г. Методика полевых этнографических исследований. – М., 1967. Режим доступу: http://www.ethnos.nw.ru/doc/gromov01/html/grm01_content.htm
3. Етнографія України: Навч. посібн. / За ред. проф. С. Макарчука. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Львів: Світ, 2004. – 520 с.
4. Етнонаціональна історія України в документах і матеріалах. – Вип. 1. – К., 1997.
5. Євтух В., Трощинський В., Галушко К., Чернова К. Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник / В.Євтух, В.Трощинський, К. Галушко, К.Чернова. – К.: Наукова думка, 2004. – 343 с.
6. Культура і побут населення України: Навч. посібник / В. Наулко, Л. Артюх, В. Горленко та ін. – 2-е вид., доп. та перероб. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
7. Лозко Г. Українське народознавство / Г.Лозко. – Харків: Вид-во ДИВ, 2005. – 472 с.
8. Макарчук С. Етнічна історія України: Навч. посіб. / С.Макарчук. – К.: Знання, 2008. – 471 с.
9. Нельга О. Теорія етносу: курс лекцій / О. Нельга. – К., 1997. – 368 с.
10. Павлюк С. Етногенеза українців: Спроба теоретичної конструкції / С.Павлюк. – Львів, 2006. – 248 с.

11. Паньків М. Організація польових досліджень з етнографії (для студентів історичного факультету та красзнавців): Методичний посібник / М.Паньків. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 124 с.
12. Паньків М. Програма-запитальник для збирачів етнографічних пам'яток / М.Паньків. – Івано-Франківськ, 1991. – 44 с.
13. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/book1>
14. Пономарьов А. Українська етнографія: Курс лекцій / А.Пономарьов. – К., 1994. – 318 с. Режим доступу: <http://etno.uaweb.org/book2>
15. Програма, запитальники та методичні поради дослідникам народної культури України / Упорядн. Л.Орел, К.Міщенко. – К.: ІСДО, 1995. – 232 с.
16. Потильчак О. Основи польового етнографічного дослідження. Навчальний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів / О.Потильчак. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 32 с.
17. Савчук Б. Українська етнологія / Б.Савчук. – Івано-Франківськ, 2004. – 560 с.
18. Сегеда С. Основи антропології: Навч. посібник. / С.Сегеда. – К.: Либідь, 1995. – 208 с.
19. Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз) / М. Степико. – К.: Знання, 1998. – 251 с.

20. Сявавко Є. Українська етнопеддагогіка: Навчально-методичний посібник / Є.Сявавко. – Львів, 2002. – 160 с.
21. Тиводар М. Етнологія: Навч. посібн. / М.Тиводар. – Львів: Світ, 2004. – 624 с.
22. Українська етнологія: навч. посіб. / За ред. В.Борисенко. – К.: Либідь, 2007. – 400 с.
23. Українська минувшина. – К., 1993. – 256 с.
24. Українська родина: родинний і громадський побут / Упорядник Л.Орел. – К., 2000. – 424 с.
25. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн.1. – 528 с.
26. Українці: Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – Опішне: Українське Народознавство, 1999. – Кн. 2. – 544 с.
27. Українське народознавство: Навч. посіб. / За ред. С. П. Павлюка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2004. – 570 с.
28. Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу / М.Юрій. – К.: Таксон, 1997. – 237 с.
29. Юрій М. Етнологія: Навчальний посібник / М.Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.
30. Юрій М. Соціокультурний світ України: Монографія / М.Юрій. – К.: Кондор, 2004. – 738 с.

Словники і довідники

31. Абетка етнополітолога / Ю.Римаренко та ін. – К., 1996. – Т 1. – 224 с.; Т.2. – 235 с.

32. Войтович В. Українська міфологія: словник / В.Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.
33. Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2001. – 1135 с.
34. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К.: Інститут української археографії АН України, 1994. – 400 с.
35. Етнонаціональний розвиток України: Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993. – 800 с.
36. Ковпик С. Тематичний словник-довідник з українознавства: навч. посіб. для студ. ВНЗ / С. Ковпик. – К.: Акцент, 2007. – 100 с.
37. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
38. Мала енциклопедія українського народознавства. – Львів: Афіша, 2007. – 846 с.
39. Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник / К.Матейко. – К.: Наукова думка, 1996. – 196 с.
40. Павлюк С. Словник основних понять і термінів з теорії етнології / С.Павлюк. – Львів: Афіша, 2008. – 256 с.
41. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології / С.Плачинда. – К.: Український письменник, 1993. – 63 с.
42. Слов'янський світ: ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів / Упоряд.

О.А.Кононенко. – К.: Укр. міжнародн. культ. центр, 2008. – 784 с.

43. Хобзей Н. Гуцульська міфологія: Етнолінгвістичний словник / Н.Хобзей. – Львів, 2002. – 216 с.

Додаткова література

44. Антонович Є., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.Антонович, Р.Захарчук-Чугай, М.Станкевич. – Львів, 1992. – 272 с.
45. Артюх Л. До історії напоїв у харчовій культурі українців / Л.Артюх // Народна творчість та етнографія. – 2006. – №5. – С. 41 – 51.
46. Артюх Л. Традиції та їх збереження в сучасному харчуванні / Л.Артюх // Народна творчість та етнографія. – 1984. – № 1. – С. 24 – 28.
47. Ашиток Н. Праслов'янська і давньоруська лексика в українських лемківських говорах (на матеріалі прізвищ лемків XVIII ст.) / Н.Ашиток // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 86 – 90.
48. Балагутрак М. Генеза етнопсихології в Україні кінця XVIII– поч. XX ст.: історико-етнологічний аспект / М.Балагутрак. – Львів: Афіша, 2007. – 246 с.
49. Балушок В. Елементи давньослов'янських ініціалів в українському весіллі / В.Балушок // Народна творчість та етнографія. – 1994. – №1. – С. 31 – 37.
50. Балушок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія / В.Балушок. – Біла Церква, 2008. – 304 с.

51. Бевзенко С. Українська діалектологія / С.Бевзенко. – К., 1980. – 244 с.
52. Бичко З. Наддніпрянський (опільський) діалект і його відношення до інших говорів південно-західного наріччя української мови / З.Бичко. – Львів, 1992.
53. Білан М.С., Стельмащук Г. Український стрій / М.Білан, Г.Стельмащук. – Львів: Фенікс, 2000. – 328 с.
54. Білоус В. Етнографічні дослідження на західноукраїнських землях у третій чверті ХІХ ст. / В.Білоус. – Львів: Ахіл, 2000. – 188 с.
55. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / В.Боєчко, О.Ганжа, Б.Захарчук. – К., 1994. – 168 с.
56. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історія та проблеми формування / В.Боєчко, О.Ганжа, Б.Захарчук // УІЖ. – 1992. – № 1. – С. 56 – 77. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>
57. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Формування державних кордонів України, 1917–1940 рр. / В.Боєчко, О.Ганжа, Б.Захарчук. – К.: Ін-т історії АН УРСР, 1991. – 34 с.
58. Боєчко В., Чабан А. Роль порубіжних територій у процесі генезису козацтва / В.Боєчко, А.Чабан // УІЖ. – 1999. – №2. – С. 48 – 63. Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/journal/1992/1/6.pdf>
59. Бойківщина: історико-етнографічне дослідження. – К., 1983.

60. Бойківщина: монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту / Під ред. М.Утриска. – Філадельфія – Нью-Йорк: НТШ, Український архів, 1980. – Т.ХХХІV. – 521 с.
61. Бойко М. Подаруй ми писаночку / М. Бойко. – Львів: Каменяр, 2001. – 94 с.
62. Болтарович З. Народна медицина українців / З.Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 230 с.
63. Болтарович З. Україна в дослідженнях польських етнографів ХІХ ст. / З.Болтарович. – К., 1976.
64. Болтарович З. Українська народна медицина: Історія і практика / З.Болтарович. – К.: Абрис, 1994. – 320 с.
65. Бондаренко Г. Народознавство: прикладний аспект / Г.Бондаренко // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 2. – С. 101 – 103.
66. Боньковська С. Художні традиції гуцульського мосяжництва / С.Боньковська // Записки НТШ. – Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 115 – 126.
67. Борисенко В. Весільні звичаї на Україні / В.Борисенко. – К.: Наук. думка, 1988. – 188 с.
68. Боряк О. Виготовлення тканих ритуальних символів на Поліссі / О.Боряк // Полісся: мова, культура, історія. Матеріали міжнародної конференції. – К., 1996. – С. 288 – 295.
69. Боряк О. Ткацтво в обрядах та віруваннях українців (середина 19 – поч. 20 ст.) / О.Боряк. – К.: Українська книга, 1997. – 191 с.
70. Боряк О. Україна: етнокультурна мозаїка / О.Боряк. – К.: Либідь, 2006. – 328 с.

71. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст.: Пер. з фр. / Ф.Бродель. – К.: Основи, 1995. – Т. 1. Структури повсякденності: можливе і неможливе. – 543 с.
72. Брук С., Кобузан В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XIX в. / С.Брук, В.Кобузан // Советская этнография. – 1981. – № 5.
73. Бузан А. Різьба по дереву в Західних областях України / А.Бузан. – К., 1960.
74. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г.Булашев. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – 414 с.
75. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка: Етнографічний аспект / Л.Булгакова-Ситник. – Львів, 2005. – 328 с.
76. Вагилевич І. Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині: [пер. з пол., передм. Р. Кирчіва] / І.Вагилевич // Жовтень. – 1978. – №12. – С. 112 – 130.
77. Вагилевич І. Лемки – мешканці західного Прикарпаття / І.Вагилевич // Народна творчість та етнографія. – 1965. – № 4. – С. 76 – 79.
78. Васіна О. Літопис українського одягу / О. Васіна. – К., 2002.
79. Весілля: У 2 кн. / Передм. О.Правдюк. – К.: Наукова думка, 1970. – Кн. 1 – 451 с.; Кн. 2. – 476 с.
80. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х.Вовк. – К.: Мистецтво, 1995. – 335 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=431>

81. Волицька І. Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця ХІХ – початку ХХ ст. / І.Волицька. – К., 1992. – 138 с.
82. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис / О.Воропай. – К.: Оберіг, 1993. – 589 с.
83. Гаврилюк Н. Картографирование явлений духовной культуры (по материалам родильной обрядности украинцев) / Н.Гаврилюк. – К.: Наукова думка, 1981. – 279 с.
84. Гайова Є. Безрукавний одяг Закарпаття (кінець ХІХ – 50-ті роки ХХ ст.) / Є.Гайова // Народне мистецтво. – 2009. – № 1 – 2. – С. 80 – 83.
85. Гайова Є. Полтавська сорочка / Є.Гайова // Народне мистецтво. – 2003. – № 1 – 2. – С. 40 – 43.
86. Гайова Є. Сорочки долинян Закарпаття / Є.Гайова // Народне мистецтво. – 2005. – № 1 – 2. – С. 46 – 49.
87. Галицько-Волинський літопис. – Львів, 1994. – 254 с.
88. Геродот. Геродота, турійця з Галікарнасу «Історій», книг дев'ять, що їх називають музами / Під ред. А. Білецького. – К.: Наукова думка, 1993. – 573 с.
89. Герус Л. Українська народна іграшка / Л.Герус. – К.: Балтія-Друк, 2007. – 67 с.
90. Гладун О., Рудницький О. Статистика населення в Україні в 1920 – 1930-ті роки. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9095/05Gladun>.
91. Глушко М. Без вола подвір'я голе / М.Глушко // Берегиня. – 1992. – № 1. – С. 63 – 68.

92. Глушко М. Генезис тваринного запрягу в Україні: культурно-історична проблематика / М.Глушко. – Львів, 2003. – 448 с.
93. Глушко М. Зимовий виїзний транспорт українського селянства / М.Глушко // Народознавчі зошити. – 1997. – № 5. – С. 183 – 291.
94. Глушко М. Релікти водного транспорту поліщуків Київщини / М.Глушко // Записки НТШ. – Львів, 1995. – Т. 230. – С. 190 – 199.
95. Глушко М. Системи запрягу коня у транспортні засоби українського селянства XVI – XX ст.: проблеми походження / М.Глушко // Народознавчі зошити. – 1998. – С. 359 – 373.
96. Глушко М. Шляхи сполучення і транспортні засоби в Українських Карпатах другої половини XIX – початку XX ст. / М.Глушко. – К., 1993. – 228 с.
97. Гнатюк В. Нарис української міфології / В.Гнатюк. – Львів: Ін-т народознавства, 2000. – 264 с.
98. Гонтар Т. Народне харчування українців Карпат / Т. Гонтар. – К.: Наукова думка, 1979. – 137 с.
99. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.) / Г. Горинь. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с.
100. Горленко В. З історії формування наукової методики народознавства (Анкета Ф. Туманського) / В.Горленко // Народна творчість та етнографія. – 1980. – № 4. – С. 76 – 83.
101. Горленко В., Бойко І., Куницький О. Народна землеробська техніка українців (Історико-етнографічна монографія) / В.Горленко, І.Бойко, О.Куницький. – К., 1971. – 163 с.

102. Гошко Ю. Звичаєве право населення Українських Карпат та Прикарпаття XIV – XIX ст./ Ю. Гошко. – Львів, 1999. – 336 с.
103. Гошко Ю. Населення українських Карпат XV – XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут / Ю.Гошко. – К.: Наукова думка, 1976. – 205 с.
104. Грабовецький Б. Походження слова «гуцул» / Б.Грабовецький // Гуцульщина. – 2001. – Ч. 62. – С. 14 – 17.
105. Гримич М. Звичаєве цивільне право українців XIX – початку XX століття / М.Гримич. – К.: Арістей, 2006. – 560 с.
106. Грица С. Фольклор у просторі і часі / С.Грица. – Тернопіль: «Астон», 2000. – С. 179 – 205.
107. Громов Г. Методика этнографических экспедиций / Г. Громов. – М., 1966. – 266 с.
108. Гудченко З. Музеї народної архітектури України / З. Гудченко. – К.: Будівельник, 1981. – 120 с.
109. Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди / Р.Гузій. – Львів: Афіша, 2007. – 206 с.
110. Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 364 с.
111. Гуцульщина: історико-етнографічне дослідження. – К., 1987. – 472 с.
112. Гуцульська говірка як засіб самоідентифікації акторів гуцульського театру Гната Хоткевича. [Електронний ресурс]. Режим доступу: // www.ualogos.kiev.ua/toprint.html?id=270

113. Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнологічні дослідження / Відпов. ред. Я. Закревська. – Львів, 2000. – 368 с.
114. Гушул М. Будівлі Покуття / М.Гушул. – Кути: МПП «Еврика», 2002.
115. Данилюк А. Народна архітектура Бойківщини. Житлове будівництво / А.Данилюк. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – 168 с.
116. Данилюк А. Українська хата / А.Данилюк. – К., 1991. – 112 с.
117. Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у др. половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. / Н.Данилюк // Народна творчість та етнографія. – 2007. – № 3 – 4. – С. 4 – 8.
118. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витoki, складові, напрями протидії. – К., 2001. – 559 с.
119. Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940 – 2000 років: (історико-фольклористичне дослідження) / Г.Дем'ян. – Львів: Галицька видавнича спілка, Київ: Українська видавнича спілка, 2003. – 581 с.
120. Дзендзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи) / Й.Дзендзелівський. – Ужгород, 1966. – 98 с.
121. Дністрянський М. Кордони України. Територіально-адміністративний устрій / М.Дністрянський. – Львів: Світ, 1992. – 144 с.
122. Дністрянський М. Україна в політико-географічному вимірі / М.Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 310 с.

123. Жилко Ф. Нариси з діалектології української мови / Ф.Жилко. – К., 1966. – 303 с.
124. Забашта Р. Писанкарство в контексті етнокультурної історії Карпатського регіону / Р.Забашта // Гражда. – 2007. – № 15. – С. 19 – 24.
125. Закревська Я. Гуцульські говірки та їх місце на діалектологічній карті української мови / Я.Закревська // Гуцульщина. Лінгвістичні етюди. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 6 – 15.
126. Залик М. Недалечко красне яєчко / М.Залик // Берегиня. – 2002. – №1 – С. 5 – 11.
127. Заставний Ф. Українські етнічні землі / Ф.Заставний. – Львів, 1993. – 175 с.
128. Захарчук-Чугай Р. Українська народна вишивка / Р.Захарчук-Чугай // Західні області УРСР. – К.: Наукова думка, 1988. – 192 с.
129. Етногенез та етнічна історія українських Карпат. У 4 т. – Львів, 1999. – Т. 1 – 2.
130. Етнос. Соціум. Культура: регіональний аспект. Монографія / В.Грещук, В.Кононенко, М.Лесюк, М.Паньків, М. Романюк, С.Хороб та інші. – Київ – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – 315 с.
131. Євтух В., Ковальчук О., Попов А., Трощинський В. Українська етнічність поза межами України / В.Євтух // Народна творчість та етнографія. – 2009. – № 4 – 5; 2010. – № 1; 2010. – №4.
132. Іваницький А. Українська народна музична творчість / А.Іваницький. – К., 1990. – 333 с.
133. Иванов М. Беседа как метод исследования / М.Иванов // Социологические исследования. – 1989. – №4. – С. 106 – 111.

134. Казки Українських Карпат / Запис і упорядкування М. Зінчука. Худож. оформлення С. Іванова та І. Платової. – Львів: Каменяр, 1994. – 304 с.
135. Кайндль Р. Гуцули / Р.Кайндль. – Чернівці: Молодий Буковинець, 2000. – 208 с.
136. Кара-Васильєва Т. Полтавська народна вишивка / Т.Кара-Васильєва. – К.: Наукова думка, 1983. – 136 с.
137. Качкан В. Українське народознавство в іменах. У 2-х частинах: навчальний посібник / В. Качкан. – К.: Либідь, 1994. – Ч. 1. – 336 с.
138. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / С.Килимник. – К., 1994. – Кн. 1 – 4.
139. Кирчів Р. Донаукові зацікавлення українським фольклором та етнографією / Р.Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С. 52 – 65.
140. Кирчів Р. Від чого залежала доля українського народознавства / Р.Кирчів // Народна творчість та етнографія. – 1991. – № 4.
141. Кирчів Р. До проблем етнографічного районування України / Р.Кирчів // Народознавчі Зошити. – 1995. – № 3. – С. 129 – 132.
142. Кирчів Р. Етнографічне дослідження Бойківщини / Р.Кирчів. – К.: Наукова думка, 1978. – 173 с.
143. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність «Руської Трійці» / Р.Кирчів. – К.: Наукова думка, 1990. – 344 с.
144. Кирчів Р. Із фольклорних регіонів України: Нариси й статті / Р.Кирчів. – Львів, 2002. – 352 с.

145. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / О.Кісь. – Львів, 2012. – 286 с.
146. Клапчук В. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія / В.Клапчук. – Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 508 с.
147. Кобилянський Б. Діалект і літературна мова / Б.Кобилянський. – К.: Радянська школа, 1960. – 276 с.
148. Коваль-Фучило І. Похоронний ритуал: проблема функціонування і сприйняття / І.Коваль-Фучило // Берегиня. – 2000. – № 1. – С. 53 – 56.
149. Кодлубай І., Нога О. Прадавня Україна: Історія, культура, вбрання ХХV тис. до н.е. – VII століття / І.Кодлубай, О.Нога. – 2-е вид., доп. і перероб. – Львів: НВФ «Українські технології», 2004. – 528 с.
150. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень / Ф.Колесса // Ф.Колесса. Музикознавчі праці / Підгот. до друку С. Грица. – К., 1970. – С. 25 – 227.
151. Копчак С., Копчак Ю. Динаміка загальної чисельності населення Карпатського регіону / С.Копчак, Ю.Копчак // Українознавчі студії. – 2001. – №3. – С. 193 – 216.
152. Копчак С., Мойсеєнко В., Романюк М. Етнічна структура та міграції населення Українського Прикарпаття: статистико-демографічне дослідження / С.Копчак, В.Мойсеєнко, М.Романюк. – Львів, 1996.
153. Копчак С. Населення українського Прикарпаття. Докапіталістичний період / С.Копчак. – Львів, 1974.
154. Костомаров М. Слов'янська міфологія / М.Костомаров. – К.: Либідь, 1994. – 382 с.

155. Красовський І. Лемківське народне будівництво / І.Красовський // Пам'ятки України. – 1991. – № 4. – С. 30 – 33.
156. Кувеньова О. Громадський побут українського селянства: Історико-етнографічний нарис / О.Кувеньова. – К., 1966. – 135 с.
157. Кульчицький С. Демографічні втрати України в першій половині 20 ст. [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К., 2004. – 688 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Demografichni_vtraty_v_Ukr
158. Курочкін О. Новорічні обряди українців, традиції і сучасність / О.Курочкін. – К., 1978. – 190 с.
159. Лебедева О. Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть / О.Лебедева // Українознавство. – 2010. – № 1. – С. 68 – 72.
160. Лемківщина: У 2 т. / НАНУ. Ін-т народознавства; Редкол.: С. Павлюк, Ю. Гошко, Р. Кирчів та ін. – Львів, 2002. – Т.2: Духовна культура. – 420 с.
161. Липинський В. Листи до братів-хліборобів, писані в 1919 – 1926 рр. / В.Липинський. – Нью-Йорк, 1954. – 470 с.
162. Липинський В. Релігія і церква в історії України / В.Липинський. – К., 1995. – 158 с.
163. Лисенко С. Учитель Силенко. Його родовід, життя і віра в Дажбога / С. Лисенко. – К.: Обереги, 1996. – 543 с.

164. Літопис руський (Перекл. Л. Махновець). – К.: Дніпро, 1990. – 590 с.
165. Літопис Самовидця. – К., 1976. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/samovyd/sam.htm>
166. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lilitopys.org.ua/grab/hrab.htm>
167. Онацький Е. Особливості етнопсихології українців / Е. Онацький // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 3. – С. 43 – 53.
168. Онищук А. Матеріали до гуцульської демонології / А.Онищук // Матеріали до української етнології. – Львів, 1909. – Т. 11. – Ч.2. – С.1–139.
169. Маєрчик М. Ритуал і тіло. Структурно-семантичний аналіз обрядів родинного циклу / М.Маєрчик. – К.: Критика, 2011. – 325 с.
170. Макарчук С. Етносоціальне розвитие и національные отношения на западно-украинских землях в период империализма / С. Макарчук. – Львов: Вища школа, 1983. – 255 с.
171. Максимович М. Дні та місяці українського селянина / М.Максимович. – К.: Обереги, 2002. – 188 с.
172. Максудов С. Демографічні втрати населення України в 1933 – 1934 рр. / С. Максудов // УІЖ. – 1991. – № 1. – С. 121 – 127.
173. Мандибура М. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини ХІХ – 30-х років ХХ ст. (Історико-етнографічний нарис) / М.Мандибура. – К., 1978. – 192 с.

174. Манько В. Українська народна писанка / В. Манько. – Львів: Свічадо, 2001. – 46 с.
175. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Н. Маркевич // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – С. 52 – 169.
176. Матвіяс І. Українська мова і її говори / І.Матвіяс. – К., 1990. – 169 с.
177. Матейко К. Український народний одяг / К. Матейко. – К.: Наукова думка, 1977. – 224 с.
178. Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник / К. Матейко. – К.: Наукова думка, 1996. – 196 с.
179. Миронов В. Міський костюм на Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / В. Миронов // Народна творчість та етнографія. – 1971. – № 5. – С. 20–29.
180. Мій рідний край – Прикарпаття. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 376 с.
181. Мірчук І. Етнопсихологія і культура українського народу / І.Мірчук // Народна творчість та етнографія. – 2001. – № 1 – 2. – С. 37 – 46.
182. Мовна У. Звичаї та обряди українських пасічників Карпат і Прикарпаття (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) / У.Мовна. – Львів, 2006. – 208 с.
183. Наулко В., Руденко Н. Питання української етнографії в епістолярній спадщині Ф.Вовка / В. Наулко, Н.Руденко // Пам'ять століть. – 2000. – №2. – С. 111 – 115.
184. Никифорук В. Покуття / В. Никифорук // Ямгорів: Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 17 – 26.

185. Никорак О. Українська народна тканина ХІХ – ХХ ст.: Типологія, локалізація, художні особливості / О.Никорак. – Львів, 2004. – Ч.: Інтер'єрні тканини (за матеріалами західних областей України). – 584 с.
186. Ніколаєва Т. Історія українського костюма / Т.Ніколаєва. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
187. Ніколаєва Т., Кара-Васильєва Т. Особливості народного вбрання та вишивки українського населення Прикарпаття / Т.Ніколаєва, Т.Кара-Васильєва // Народна творчість та етнографія. – 1988. – № 3. – С. 67–73.
188. Новітні міфи та фальшивки про походження українців. Збірник статей: Популярне видання. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.
189. Одарченко П. Національне відродження України і розвиток фольклористики та етнографії в ХІХ та на початку ХХ ст. / П.Одарченко // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 4. – С. 44 – 49.
190. Осечинський В. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В. Осечинський. – Львів, 1954. – 183 с.
191. Охримович В. Про останки первісного комунізму у Бойків-Верховинців в сільському судовім повіті / В. Охримович // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 31 – 32. – С. 1 – 16.
192. Павлюк С. Генезис знарядь обробітку ґрунту українських Карпат / С.Павлюк // Народна творчість та етнографія. – 1985. – № 2. – С. 44 – 48.
193. Павлюк С. Золотий плужок оре: хліборобські традиції у Карпатах / С.Павлюк // Жовтень. – 1983. – № 4. – С. 96 – 99.

194. Павлюк С. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект / С.Павлюк. – К., 1991. – 224 с.
195. Паньків І. Етнодемографічні процеси у містах і містечках Прикарпаття у II половині XIX – на початку XX ст. (на прикладі Покуття) / І. Паньків // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі XX століття. Збірник науково-теоретичних статей. – Івано-Франківськ, 2004. – С. 40 – 48.
196. Паньків М. Родильні обряди та догляд за дитиною на Покутті (кінець XIX – поч. XX ст.) / І. Паньків // Ямгорів: Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 138 – 149.
197. Паньків М. Народна їжа на Покутті / М. Паньків // Берегиня. – 2006. – №2. – С. 72 – 82.
198. Паньків М. Покуття / М. Паньків // Жовтень. – 1987. – №2. – С. 100 – 104.
199. Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблема їх збереження / М. Паньків // Етнос і культура. – 2003. – № 1.
200. Паньків М. Числа, міри й час: Історико-етнографічний аспект: навчальний посібник зі спецкурсу для підготов. студ. із спец. «Історія» і «Етнологія» / М.Паньків. – Івано-Франківськ, 2012. – 104 с.
201. Петров В. Методологічно-світоглядні напрями в українській етнографії та фольклористці XIX – XX століття / В.Петров // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 4. – С.70 – 74.

202. Польові дослідження матеріальної та духовної культури // Народна творчість та етнографія. – 1978. – № 5. – С. 90 – 94.
203. Пилипко Л. Експедиційне вивчення українського одягу / Л.Пилипко // Народна творчість та етнографія. – 1968. – № 6. – С. 64 – 65.
204. Полісся України: Матеріали історико-етнографічного дослідження. – Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2003. – 340 с.
205. Попович М. Мироззрение древних словян / М.Попович. – К.: Наукова думка, 1985. – 165 с.
206. Прицак О. Походження Русі / О.Прицак. – К., 1997. – Т.1. – 1074 с.; Т.2. – 1304 с.
207. Прикарпаття: спадщина віків. Пам'ятки природи, історії, культури, етнографії / Під ред. М.Кугутяка. – Львів: Манускрипт-Львів, 2006. – 596 с.
208. Рильський М. Питання української етнографії / М.Рильський // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 4. – С. 94 – 98.
209. Різдво на Лемківщині: Фольклорно-етнографічний збірник / Автор-упоряд. М. Горбаль; НАНУ. Ін-т народознавства. – Львів, 2004. – 216 с.
210. Рубан О. Етнографічна комісія Академії наук України / О.Рубан // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 4. – С. 126 – 132.
211. Рядович Р. Традиційне сільське житло на Опіллі другої половини ХІХ – початку ХХ століть / Р. Рядович // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1995. – Т. ССХХХ: Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 79 – 106.

212. Сапеляк О. Етнографічні студії в науковому товаристві ім.Т.Шевченка (1898 – 1939 рр.) / О.Сапеляк О. – Львів, 2000. – 205 с.
213. Сапіга В. Українські народні свята та звичаї / В.Сапіга. – К.: Знання, 1993. – 110 с.
214. Свйонтек І. Весілля у Карпатах / І. Свйонтек // Народне мистецтво. – 2007. – № 1 – 2. – С. 70 – 72.
215. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу (спроба комплексного аналізу) / С. Сегеда // Народознавчі зошити. – 1998. – Вип. 2. – С. 113 – 128.
216. Селівачов М. До проблеми районування українського народного мистецтва (XVIII – XX ст.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrterra.com.ua/review/21>.
217. Сеньків І. Гуцульська спадщина: Праці з життя і творчості гуцулів / І.Сеньків. – К.: Українознавство, 1995. – 512 с.
218. Серова Г. Етнографічні поняття в курсі історії України / Г.Серова // Історія в школі. – 1998. – № 1. – С. 35 – 38.
219. Сіреджук П. Як і коли заселялось Прикарпаття / П.Сіреджук // Жовтень. – 1984. – № 2. – С. 102 – 109.
220. Скляр В. Етнодемографічні процеси в столиці України (за матеріалами переписів населення 1959, 1989, 2001 рр.) / В.Скляр // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 4. – С. 15 – 23.
221. Скрипник Г. Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України – 85 років / Г.Скрипник // Народна творчість та етнографія. – 2006. – № 5. – С. 4 – 13.

222. Скрипник Г., Курочкін О. Народні вірування, демонологія, космогонія // Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / За ред. А.Пономарьова. – К., 1993. Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1223>
223. Скуратівський В. Вінець / В.Скуратівський. – К.: Вид. УСГА, 1994. – 231 с.
224. Скуратівський В. Дідух: свята українського народу / В.Скуратівський. – К.: Освіта, 1995. – 272 с.
225. Скуратівський В. Русалії / В.Скуратівський. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
226. Скуратівський В. Місяцелік: Український народний календар / В.Скуратівський. – К.: Мистецтво, 1993. – 208 с.
227. Скуратівський В. На криласах храму. Екологічні уявлення українського народу / В.Скуратівський. – К., 1998. – 120 с.
228. Скуратівський В. Святвечір: Нариси дослідження у 2 кн. / В.Скуратівський. – К.: Перлина, 1994. – Кн. 1. – 288 с.; Кн. 2. – 192 с.
229. Скуратівський В. Український народний календар / В.Скуратівський. – К.: Техніка, 2003. – 383 с.
230. Сокіл Г. Українські обхідні календарно-обрядові пісні: структура, функції, семантика / Г.Сокіл. – Львів, 2004. – 368 с.
231. Сокіл В. Народні легенди та перекази українців Карпат / В.Сокіл. – К.: Наук. думка, 1995. – 158 с.
232. Стельмахович М. Народна педагогіка / М.Стельмахович. – К., 1985. – 112 с.
233. Стельмахович М. Українська родина / М.Стельмахович. – К., 1995. – 32 с.

234. Стрижак О. Етнонімія Геродотової Скіфії / О. Стрижак. – К., 1988. – 224 с.
235. Танцюра Г. Весілля / Г. Танцюра. – К., 1998. – 404 с.
236. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат / Я.Тарас. – Львів: Афіша, 2007. – 680 с.
237. Тиводар М. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.: Історико-етнологічне дослідження / М.Тиводар. – Ужгород, 1994. – 560 с.
238. Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав і впорядкував Василь Сокіл. Художник О. Нога. – Львів: Каменяр, 1994. – 206 с.
239. Узенева Е. Очаг в слав'янських свадебних обрядах / Е.Узенева // Слав'яноведение. – 1996. – №5. – С. 70 – 74.
240. Українська вишивка: Альбом / Автор тексту і упоряд. Т.Кара-Васильєва. – К.: Мистецтво, 1993. – 264 с.
241. Українська старовина із приватних збірок: мистецтво Гуцульщини та Покуття: каталог. – К.: Родовід, 2002. – 360 с.
242. Українська трудова міграція в контексті змін сучасного світу / За ред. І.Маркова. – Львів: Манускрипт, 2005. – 187 с.
243. Український народний одяг ХVІІ – початок ХІХ ст. в акварелях Ю. Глоговського / Авт. та упоряд. Д. Крвавич, Г. Стельмащук; Ред. Ю.Гошко. – К.: Наукова думка, 1988. – 272 с.
244. Урбанович Б. Художньо-образна варіантність інтер'єра селянського житла на Покутті /

- Б. Урбанович // Ямгорів: Літературно-краєзнавчий і мистецький альманах. – 1997. – Ч. 9 – 10. – С. 149 – 153.
245. Файник Т. Житло та довкілля: будівельні традиції українців Карпат / Т. Файник. – Львів: Афіша, 2007. – 208 с.
246. Файник Т. Народна будівельна термінологія українців Карпат і Прикарпаття. Етнологічний словник / Т. Файник. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. – 416 с.
247. Федорчук О. Українські народні прикраси з бісеру / О.Федорчук. – Львів: Свічадо, 2007. – 120 с.
248. Фольклористика: Бібліографія українського народознавства: В 3 т. / НАНУ. Ін-т народознавства; Зібрав і впоряд. М. Мороз. – Львів, 1999. – Т.1. Кн.1. – 496 с.; Т.1. Кн.2. – 1097 с.
249. Франко І. Етнографічна експедиція на Бойківщину / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 36. – С. 68–99.
250. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів / М. Худаш. – К.: Наукова думка, 1995. – 363 с.
251. Худаш М., Демчук М. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімні утворення) / М. Худаш, М.Демчук. – К.: Наук. думка, 1991. – 266 с.
252. Цбінден Г. Мандрівка по гуцульських горах / Г. Цбінден // Подорожі в Українські Карпати: збірник. – Львів, 1993. – С. 220 – 264.

253. Чеховський І. Демонологічні вірування і народний календар українців Карпатського регіону / І.Чеховський. – Чернівці, 2001. – 303 с.
254. Чмелик Р. Мала українська селянська сім'я другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (структура і функції). – Львів, 1999. – 142 с.
255. Чубинський П. Мудрість віків / П. Чубинський. – К.: Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – 212 с.
256. Шип Н. Дискусія про термін «Русь» / Н.Шип // УІЖ. – 2002. – № 6. – С. 92 – 107.
257. Шумська І. Народна інструментальна музика / І. Шумська // Історія української музики в 6-ти томах; Т. 1. – К., 1989. – С. 110 – 121.
258. Щербаківський Д. Сторінка з української демонології / Д.Щербаківський // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1991. – С. 540 – 553.
259. Юсова Н. Давньоруська народність: неоднозначність термінологічного трактування / Н.Юсова // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2006 – 2007. – Вип. 15.
260. Як виник світ: легенди, колядки, балади / Зібр., упоряд. і опрацював В. Сокіл. – Львів: Каменяр, 2001. – 87 с.
261. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ століття / Н.Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 380 с. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>

262. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України / Н.Яковенко. – Вид. 4-те. – К.: Критика, 2009. – 581 с.
263. Янів В. Нариси з історії української етнопсихології / В.Янів. – К.: Знання, 2006. – 341 с.
264. Янів В. Проблема психологічного окциденталізму України / В.Янів // Мандрівець. – 1994. – № 1. – С. 65 – 74.
265. Янів В. Українська етнопсихологія і наш національний виховний ідеал / В.Янів // Народна творчість та етнографія. – 1998. – № 5 – 6. – С. 68 – 85.
266. Яремко Б. Виготовлення традиційних карпатських народних флейт // Записки НТШ. – Праці секції етнографії та фольклористики. – Львів, 1992. – Т. ССХХІІІ. – С. 137 – 154.
267. Яремко Б. Трембіта як феномен давньої гуцульської традиційної культури / Б. Яремко // Гуцульський календар. 2005. – Верховина, 2005. – С. 58 – 59.

Інтернет-ресурси

- <http://history.org.ua> – сайт Інституту історії НАН України, видання «УІЖ»
- <http://www.nbu.gov.ua> – сайт Бібліотеки ім. В.Вернадського
- <http://etnolog.org.ua> – сайт Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. М.Рильського, журнал «Народна творчість та етнографія»

<http://tutorski.narod.ru/SE46-91/SE-articles.html> – сайт журналу «Советская этнография» (статті за 1946 – 1991 рр.)

www.plamyasvarogi.narod.ru – сайт по віруваннях, обрядах та ритуалах

<http://etno.iatp.org.ua/> – матеріали, статті, курси лекцій з етнографії України

<http://www.mesogaia.il.if.ua/intro.htm> – сайт «Mesogaia: Премордіальна традиція в Україні». Публікації з етнографії, культури

[http:// www.tonis.ua](http://www.tonis.ua) – документальний фільм про походження назви «Україна» на телеканалі «Тоніс»

<http://www.geocities.com/ukrgalicia/mainreasons.html> – Галичина: етнографія та історія.

http://www.ukrainica.org.ua/ukr/traditions/traditions_vesilla – українські весільні традиції

[http:// www.pulib.if.ua/part/11721](http://www.pulib.if.ua/part/11721) – Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. – К.: Знання-Прес, 2001.

<http://ukrtur.narod.ru/knygysaytu/geonasbiblio/geonasbiblio.htm> – географія населення України. Бібліографічний покажчик.

<http://kobza.com.ua/content/view/509/29> – публікація «Українці в Росії». Демографічна карта розселення українців у Росії.

http://pyrohiv.at.ua/index/bibliografija_3/0-22 – Національний музей народного побуту та культури України (м.Київ, селище Пирогово)

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

Автоетнонім – самоназва етносу.

Автостереотипи – уявлення (зазвичай позитивні) про власну етнічну групу.

Автохтони – первісне населення будь-якої країни, місцевості, території.

Адаптація (етнічна) – пристосування етнічних груп до природного та етнічного середовища районів їх проживання.

Акультурація – процес набуття одним етносом тих чи інших елементів культури іншого етносу, що відбуваються в процесі контактування цих етнічних спільнот.

Артефакт – будь-який предмет, який має штучне, а не природне походження.

Асиміляція – тип етнічних процесів, що являє собою взаємодію двох етносів, в результаті якого один з них поглинається іншим і втрачає етнічну ідентичність. Може проходити як природним, так і насильницьким шляхом.

Брахікефали – люди, у яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») більше 80.

Гетеростереотипи – уявлення (часто негативні) про іншу етнічну групу.

Демографія – наука про народонаселення, закономірності його розвитку, структуру і географічне розселення.

Дерматогліфіка – розділ антропології, який вивчає пальцеві узорі (папілярні лінії).

Діаспора – перебування частини народу за межами етнічної батьківщини.

Дискримінація – обмеження або позбавлення прав громадян за ознаками расової, національної належності або за релігійними чи політичними переконаннями.

Дисперсія етнічна – територіальне розсіяння етносу, що призводить до втрати компактності його проживання.

Доліхокефали – люди, в яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») менше 75,9.

Екзоетнонім – назва етносу, яку дали йому представники інших спільнот.

Етнічна група – частина етносу, ядро якого знаходиться в іншому соціальному організмі. Етнічні групи можуть знаходитись у компактному та дисперсному стані. У першому вони називаються етноареальними, у другому – етнодисперсними групами.

Етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, що визначає стиль життя, виконує етноідентифікуючу роль, дає можливість виділити і протиставити себе іншим етносам.

Етнічна ментальність – сформовані в ході етнічних процесів особливості психічного складу, традиційного світогляду, світовідчуття і світосприймання членів етнічних спільнот.

Етнічна парціація – процес поділу єдиного етносу на кілька частин, кожна з яких, набуваючи власної етнічності, майже не ототожнює себе з своїм етнічним предком.

Етногенез – вся сукупність соціально-культурних і біологічних процесів, що проявляються при функціонуванні етносів від початків виникнення (на основі раніше існуючих компонентів) до складання обличчя етнічних спільнот та їх зникнення.

Етнографічна група – внутрішня територіальна складова етносу із слабо розвинутою локальною самосвідомістю, прийнятою сусідами назвою, зрідка самоназвою та місцевими особливостями культури, побуту, говірок.

Етнографічні зони – історико-культурні, лінгвістичні чи адміністративно-географічні частини етнічних територій, у населення яких проявляється земельна (земляцька) солідарність та певні господарсько-культурні особливості.

Етнографічні райони – такі локальні етнографічні території в складі етнографічних зон чи етнографічних груп, у населення яких проявляються місцеві культурно-побутові особливості.

Етнографія (від грец. *ethnos* – плем'я, народ і графія) – суспільна наука, що вивчає народи-етноси та інші етнічні спільності, їх етногенез, побут, культурно-історичні стосунки. Основний предмет етнографії складають риси традиційної повсякденної (побутової) культури народу, які створюють його етнічну зовнішність.

Етнонім – назва етносу.

Етнополітонім – самоназва етносу, що походить від назви держави.

Етнос – стійка міжпоколінна природно та історично сформована на певній території динамічна людська спільнота, що маючи самоназву (етнонім) і усвідомлюючи свою єдність, протиставляє себе всім іншим аналогічним утворенням і відрізняється від них стійкими і своєрідними рисами культури, способом життя, етнічними стереотипами.

Етнотопонім – назва краю, території.

Етноцентризм – властивість етнічної самосвідомості сприймати і оцінювати навколишній світ крізь призму традицій і цінностей власного етносу.

Етос – духовні цінності даного етносу: культура, звичаї, традиції, релігія, свідомість, самосвідомість.

Ініціації – звичаї та обряди, пов'язані з переходом молоді до груп дорослих чоловіків і жінок.

Інтеграція міжетнічна – (від латинського *integratio* – відновлення) – вид етнічних процесів, що полягають в економічній, соціальній, культурній та іншій взаємодії окремих сформованих етносів, з плином якої в окремих народів з'являються спільні риси та стійкі напрямки взаємодії.

Інтереси етнічні – це сукупність специфічних інтересів, притаманних тому чи іншому етносу чи етнічній меншині. Вони формуються у зв'язку з існуванням в етносів певних особливостей та неоднаковим місцем і роллю їх у суспільно-політичному житті.

Консолідація етнічна – внутрішнє згуртування в межах етнічної спільноти, яке веде до нівелювання відмінностей між її окремими одиницями.

Конвергенція – зближення етнічних культур внаслідок історичного розвитку і взаємодії етносів.

Конфлікт етнічний — це форма міжгрупового конфлікту, коли групи з протилежними інтересами поляризуються за етнічною ознакою.

Конформізм – форма пристосування, яка відбувається через пасивне прийняття існуючого порядку.

Космополітизм – ідеологія заперечення патріотизму і державного суверенітету етносів, обстоювання необхідності утворення національних об'єднань, відстоювання лозунгу «людина – громадянин світу» тощо.

Краніологія – розділ антропології, що вивчає будову черепа людини.

Ксенофобія – вороже ставлення до іноземців і до всього чужого (мови, способу життя, стилю мислення).

Менталітет – відносно цілісна сукупність думок, вірувань, які створюють картину світу та зміцнюють єдність культурної традиції.

Нативізм (лат. Nativus – природжений) – концепція, за якою здатність людини до сприймання простору і часу є природженою і існує апріорно, не розвиваючись у процесі досвіду. Часто використовується як синонім неоязичництва.

Неоязичництво – сукупність сучасних релігійних течій, що закликають до відновлення язичницьких уявлень, культів та обрядів.

Неолітична революція – історичний період переходу в епоху неоліту від привласнюючого до відтворюючого типу господарства.

Одонтологія – розділ антропології, який вивчає будову зубів давніх і сучасних груп людства.

Остеологія – розділ антропології, який вивчає будову кісток давньої та сучасної людини.

Патріархат – термін, яким визначають домінуюче становище чоловіка у суспільстві та сім'ї.

Побут – загальний уклад виробничого, сімейного і громадського життя, сукупність способів задоволення матеріальних і духовних потреб людей.

Політеїзм – багатобожжя, поклоніння багатьом богам.

Політонім – назва, ім'я держави.

Прогнатизм – виступ усього обличчя чи зубного відділу верхньої щелепи.

Процеси етнічні – трансформаційні процеси, що впливають на зміни окремих елементів, ознак чи параметрів етносу і в цілому зумовлені ходом соціально-економічного та культурного розвитку людства, а також особливостями етнічної історії і культури окремих народів.

Рід – кровноспоріднена група людей, пов'язаних походженням за материнською або батьківською лінією.

Самосвідомість національна – це сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, що відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень представників національної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце та призначення серед інших спільнот і характер взаємовідносин з ними. Національна самосвідомість відображає ступінь засвоєння елементів загальнонаціональної свідомості окремими представниками нації.

Стереотип етнічний (від греч. stereos – твердий, міцний і tyros – форма, зразок, відбиток) – тверда, часто спрощена, стандартна думка про соціальні групи чи про окремих індивідів як представників цих груп.

Суперетнос – етнічна система, яка складається з декількох етносів, що виникають одночасно в одному регіоні, пов'язаних ідеологічно, економічно та політично.

Табу – особливі релігійні, моральні, етичні, соціальні та інші заборони на предмети, дії, обряди, слова, думки та ін., порушення яких, за віруваннями, спричиняє нещастя, хвороби і смерть, що посилаються богами і духами.

Територія етнічна – ареал, в межах якого живуть групи людей, що належать до того чи іншого етносу та відтворюють в його межах свою культуру.

Традиція – спосіб передачі етнічного досвіду від одного покоління до наступного у вигляді звичаїв, правил поведінки тощо.

Установки етнічні – готовності представника певної нації до своєрідних дій, поведінки в міжнаціональних контактах. Системи цих установок полегшують вибір та прийняття рішення.

Фрустрація етнічна – психологічний стан етносу, що характеризується втратою перспективи історичного розвитку, тривогою і невпевненістю у завтрашньому дні.

Цінності (етнічні) – характерні для особи чи етносу уявлення про бажане, що визначає вибір можливих засобів його досягнення.

Навчально-методичне видання

ДРОГОБИЦЬКА ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

**«САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ
З ДИСЦИПЛІНИ
«ЕТНОГРАФІЯ»**

(для підготовки фахівців напрямку
6.020303 «Філологія» (польська мова і література),
(російська мова і література))

Комп'ютерна верстка: *Оксана Дрогобицька*

Підп. до друку 8.10. 2014 р.
Формат 60x84/16. Папір офсет. Гарнітура “Times New Roman”.
Наклад 50 прим.